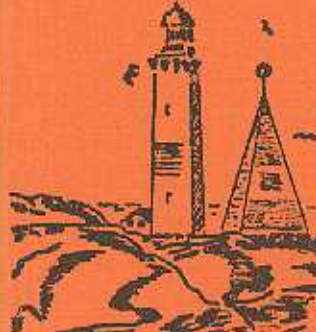
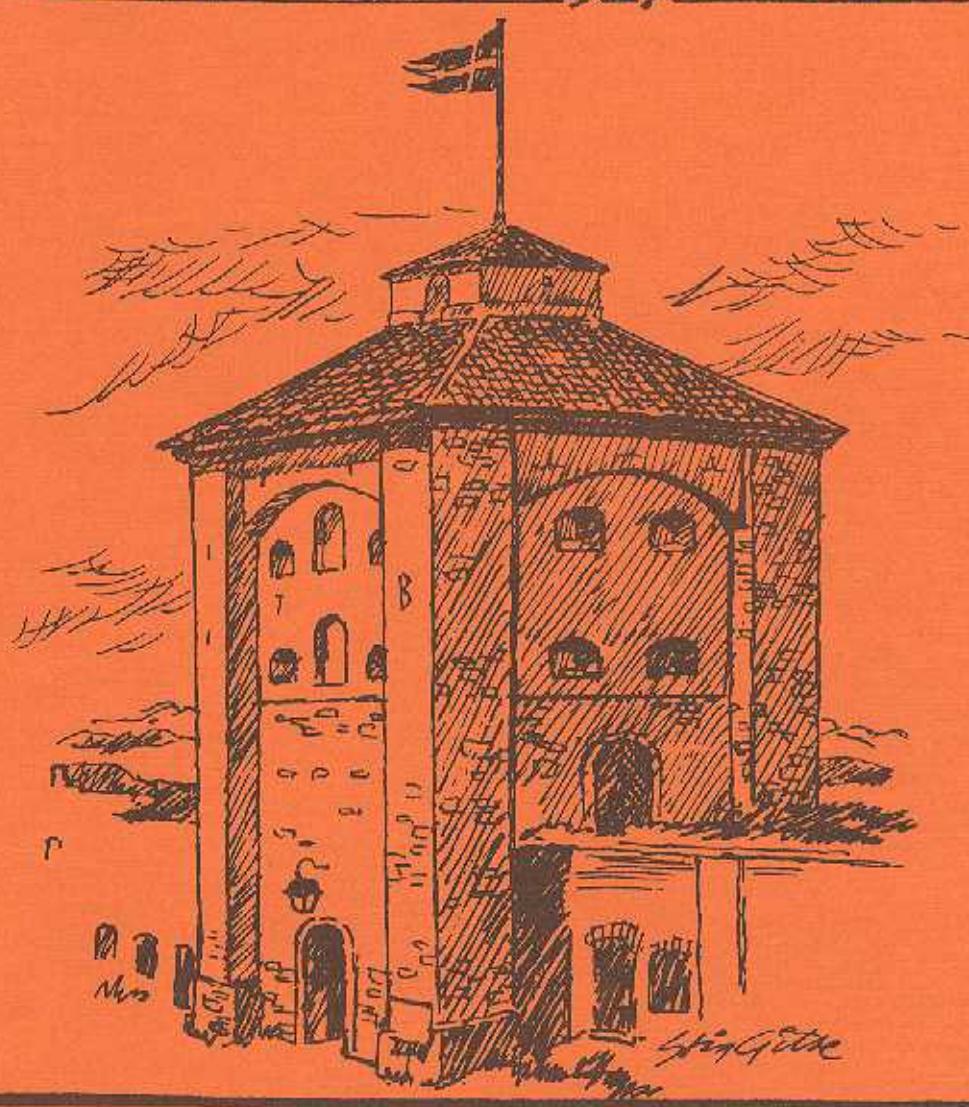

1/88

KÅ

fyren

KUSTARTILLERIETS KAMRATFÖRENING
GÖTEBORG

KA FYREN

NR 1/88

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

		Sid
Redaktörens spalt	Rolf Brix	2
Rörligt kustartilleri	Henrik Lange	3
KA4 förbandsmuseum	Bertil Lindberg	28
Föreningsaktuellt	Georg Gustavsson	30
In memoriam		32

Redaktörens spalt

Vårnummret av KA-fyren ägnas främst åt kustartillerihistoria.

Föreningsmedlemmen, Generallöjtnant Henri Lange, nedtecknade för några år sedan hur det rörliga kustartilleriet skapades. Ingen är bättre skickad att göra detta än Henrik Lange som var med redan vid starten i början på trettio-talet och själv arkitekt av "21 c. kanonutvecklingen" på fyrtio- och femtiotalet.

Med tacksamhet har kamratföreningen mottagit artikeln av Henrik Lange. Den ingår nu i muséets samlingar. (Motsvarande ynnest har vederfarits KA2 kamratförening).

I muséet är artikeln svåråtkomlig för många. Därför inför redaktionen artikeln i detta och efterföljande två nummer.

Ärade läsare håll till godo.

Rolf Brix

Rörligt kustartilleri

av Generallöjtnant Henrik Lange

Eld och rörelse är sedan gammalt stridens grundelement. Även i ett strategiskt defensivt försvarssystem krävs en rörlig komponent för att en chef skall kunna göra sin vilja gällande när det gäller att besegra en motståndare.

Fasta och fortifikatoriskt väl skyddade stödjepunkter, på vilka de rörliga stridskrafterna kan repliera, bildar ryggraden i försvaret vid både gräns och kust.

Gamla fästningar, skansar och fort runt om i vårt land vittnar om forna tiders försvarsansträngningar. Många är belägna i våra skärgårdar och vid strategiska punkter, hindrande tillträdet till vårt territorium både när man färdats till lands och till sjöss. Dalarö Skans, Hörningsholm, Kalmar Slott, Drottningkärs och Karlshamns Kastell, Malmöhus, Landskrona, Kärnan i Hälsingborg, Halmstad Slott, Varbergs fästning, Alvsborg, Bohus och Marstrand, alla gömmer de på minnen från fälttåg och örlog. Alla har de utgjort stödjepunkter för rörliga stridskrafter. Emellanåt har de jämnats med marken. Men ofta har de besuttit en sådan fortifikatorisk motståndskraft att de finns kvar in i våra dagar.

I Göteborg beskyddar man sig i dessa dagar över hur man skall kunna frilägga och åt eftervärlden bevara det gamla Elfsborg, beläget nära Alvsborgsbrons södra landfäste inom Carnegie Sockerbruks område och delvis begravt under sockerbrukets centrifuganläggning. Denna fästning anlades av Gustav Vasa, men fullbordades och fick ett slottsliknande utseende av dennes

mera estetiskt sinnade som Johan III, vars krönte namnchiffer ännu finns att beskåda på platsen.

På 1660-talet ansågs emellertid det gamla Elfsborg ha förlorat sin strategiska betydelse. På kunglig befallning raserades delvis dess murar och användes för att bygga upp Nya Ålsborgs fästning ute på de s.k. Kyrkogårdsholmarna.

Denna fästning utsattes 1719 för en omfattande bekämpning av den danske eller norske amiralen Tordenskiöld, vars ombord uppställda och mera långskjutande artilleri hårt ansatte kommandanten Lillie, som med sitt fast uppställda artilleri icke kunde nå Tordenskiölds fartyg.

Lillie saknade alltså den rörliga komponent bland sina stridskrafter som skulle möjliggöra för honom att tvinga Tordenskiöld att avbryta striden. Lillie erinrade sig då, att det goda borgerskapet i Göteborg ägde ett antal rörliga stycken, som i Lillies hand just skulle kunna skänka honom den komponent han behövde för att trycka sin vilja på Tordenskiöld. Följaktligen sände han några pålitliga män ur sin besättning för att utverka lån av ifrågavarande pjäser.

Efter mycket parlaterande med borgarna lyckades Lillies män slutligen utverka lån av pjäserna. De lyckades också att oförmärkt för Tordenskiöld förflytta dem över den oländiga Hisingen och ut på den närmare Tordenskiölds uppankrade fartyg belägna udden vid Arendal, varifrån de så framgångsrikt besköts Tordenskiölds fartyg, att denne fann för gott att sätta segel och uppgge belägringen av fästningen.

Detta utgör alltså ett klassiskt och närliggande exempel på ett riktigt utnyttjande och en skickligt genomförd samverkan mellan fasta och rörliga komponenter i kustförsvaret. Lillie fick också mycket beröm för sin initiativkraft och uthållighet. Själv lär han enligt krönikan betecknat det som en större bedrift att förmå de goda göteborgarna att lämna ut sina pjäser ur förråden än att leda striden till framgång.

Försummelser ifråga om försvaret har alltid stått ett land dyrt. Från vår egen historia känner vi väl alla Älvsborgs lösen. Det är benämningen på de lösensummor som Sverige enligt villkoren vid fredsslutet i Stettin 1570 och i Knäred 1613 skulle erlægga till Danmark för att återfå det förlorade Älvsborg. Enligt Stettinfreden skulle vi erlægga 150.000 daler under tre år och enligt fredsslutet i Knäred icke mindre än en miljon riksdaler inom 6 år i 4 terminer - en för den tiden enorm summa. Som pant skulle Älvsborg samt kringliggande härad av Västergötland stanna i dansk ägo tills betalningen skett.

Trots dessa bistra erfarenheter har vårt försvar under tider av skenbart eller verkligt lugn i vår omgivning tillåtits nedgå eller förfalla för att i tider av oro eller hot mot vårt land åter upprustas för dryga kostnader. Kortsynthet i försvarspolitikerna har emellanåt stått oss mycket dyrt.

Vid bildandet av Nationernas Förbund efter första världskrigets slut präglades tesen: "Aldrig mera krig" och många människor trodde säkert ärligt och uppriktigt på realismen i denna tes.

Tyskland avvärjades praktiskt laget och i vårt land vidtogs en omfattande nedrustning, vilken fastställdes av 1925 års riksdag.

Före detta ödesdigra riksdagsbeslut hade de stora kustfästningar i Vaxholm och Karlskrona haft allsidigt sammansatta besättningsstyrkor till strukturen icke olika våra dagars moder- brigader.

Fästningarna var sålunda uppbyggda med fortifikatoriskt väl skyddade fasta batterier och minspärningar i anslutning till de viktigas inloppslederna till Stockholm respektive Karlskrona. Av artilleri förekom en omfattande provkarta av kalibrar alltifrån de grova 30,5 cm till de lätta 57 mm pjäserna. Som komplement till det fasta artilleri fanns även ett rörligt, hästanspönt artilleriet med kalibrar från 15 cm till 57 mm ävensom kulsprutor. Men härutöver fanns de för strid i skärgård specialutbildade infanteriregementena Vaxholms grenadjärer, I 26, och Karlskrona grenadjärer, I 7, ständigt förlagda till fästningarna och ständigt samövade för striden i och i anslutning till kustfästningarna.

Dessutom fanns ett särskilt fästningsingenjörskompani fredsförlagt till fästningarna. Om man här till lägger de stödfunktioner i form av underhållsförband som intendentur, tyg- och sjukvårdsförvaltningarna med av dem organiserade transportförband utgjorde, framstår de tidens kustfästningar även med dagens ögon som utmärkt väl lämpade för att självständigt lösa sina viktiga försvarsuppgifter. Besättnings- och fortifikationerna gav kommandanten ett välkomponerat instrument för att lösa sin uppgift. Kungl Maj:t - ty han lydde direkt under Kungl Maj:t - ställda uppgift.

Vi talar idag - icke utan stolthet - om våra integrerade och allsidigt sammansatta staber i central och högre regional nivå ävensom inom vissa kustartilleribetonade i lägre regional nivå och vill gärna framhålla dessa som höjden av modernitet. Men vi glommer ofta i detta sammanhang bort, att förebilderna till dessa staber existerade inom kustfästningarna redan i början av detta sekel.

Kommandanten hade till sitt förfogande i fredstid en kommandantstab, i vilken bl a ingick en infanteriadjutant. I krigstid fanns en fästningsstab, i vilken den fredstida kommandantstaben ingick. Men härutöver ingick i fästningsstaben grenadjärregementschefen som infanteribefälhavare och kustartilleriregementschefen som artilleribefälhavare. Ingenjörskompanichefen ingick i fästningsstaben som expert på fältarbeten, fortifikationsbefälhavaren representerade nuvarande sektion 8 och fästningsintendent, fästningsläkare och tygmästare företrädde olika grenar av underhållstjänsten.

I Karlskrona fästning var dessutom stationsbefälhavaren vid flottans station jämväl kommandant i fästningen och uppbar till följd härav den klingande titeln "Befälhavande amiral".

Integrerade och allsidigt sammansatta staber är alltså icke något nytt påfund. Därmed intet ont sagt om våra nuvarande - icke utan arbete och vanda - tillskapade, integrerade staber. Deras tillkomst var nödvändig för att skapa sammanhang i krigsförberedelsearbetet inom totalförsvaret.

Men 1925 års försvarsbeslut var olyckligt, ty det raserade mycket av det som skapade styrkan i de gamla kustfästningarna. De gamla grenad-

järregementena indrogs och ersattes till att börja med av en bataljon ur Göta Livgarde respektive Kronobergs regemente, men dessa skulle på sikt avvecklas. I själva verket lämnade de sista kontingenterna linjeinfanteri Oscar Fredriksborg och Karlskrona på sensommaren 1939 samtidigt som det andra världskriget bröt ut.

Alla de ansträngningar som under mellantiden gjorts framförallt från kustartilleriets företrädare att rädda dessa för skärgårdskrigets specialutbildade förband hade varit förgäves. Men även kustartilleriet drabbades hårt av 1939 års försvarsbeslut. Kustfästningarna utanför Göteborg och Härnösand - Alvsborgs och Hemsö fästningar - lades i materielreserv och kunde blott nödortfiktigt underhållas. Samma blev förhållandet med befästningarna på den s.k. landfronten, dvs på Värmdösidan och vid Oscarsvärn. Det rörliga artilleriet ställdes i förråd, hästarna försvann. Endast i Karlskrona bibehölls en flämtande men avhästad rest av det tidigare så stolta ridande kustartilleriet. Vad rörde det "de gamla rörliga" kustartilleristerna, att man skojade med dem som sjömän till häst eller drev gäck med de grå och ganska fantasibetonade provuniformer, som emellanåt förekom i förbanden. Sorgen var stor. Att lasta hästar, kanoner, föreställare, ammunitions-tross- och kokvagnar i ranka prämar från små bryggor eller direkt från öppen strand krävde gott omdöme, djärvhet, skicklighet, hård disciplin och gott sjömanskap. Det var en i hög grad lustbetonad tjänst.

Fredsorganisationen krympte och anpassades till de nya villkor, som försvarsbeslutet innebar. Utbildningen koncentrerades till två regementen, KA1 och KA2, vardera om tre bataljoner. Sammanhanget mellan freds- och krigsorganisa-

tionen säkrades genom att en bataljon fick huvudansvaret i fred för utbildningen och i krig för försvaret av var sitt huvudinlopp; i Vaxholms fästning sålunda 1.bataljonen för Furusundsleden, 2.bataljonen för de leder öster och söderifrån som forenar sig på Kanholmsfjärden; i Karlskrona fästning 1.bataljonen för västra inloppet och 2.bataljonen för södra inloppet. I var och en av dessa bataljoner ingick ett artilleri- och ett minkompani.

Vid KA1 sammansattes den tredje bataljonen av ett luftvärnskompani - 2.komp - och ett tungt kompani - 4.komp. Vid KA2 infogades 4.komp i 2.bataljonen under det att 3.bataljonen bestod av 2.komp - luftvärn - och 5.komp - det rörliga artilleriet.

Bataljonscheferna hade alltså i fred ansvarat för utbildningen och övertog i krig ansvaret för att ingen obehörig släpptes igenom försvarsspärrarna. Krigsförberedelsearbetet ingick i fredsrutinen. Det sysslade man med under vintern, då ingen annan utbildning förekom än stamskolor och befälsutbildning.

Genom att antalet stamanställda icke var alltför snålt tilltaget - antal nummer pr kompani varierade mellan 26 och upp till över 60 på yrkeskompaniet - kunde ständigt en viss kuppberedskap upprätthållas. De flesta hade en befattning i en s.k. säkerhetspiket och dessa övades icke så sällan i uttryckning och bemanning av vissa enheter. Kontroll skedde genom skarpskjutning. Man kan säga att vi på den tiden låg i ett slags ständig beredskap. Ingen fick under sin fritid lämna fästningens s.k. fredsområde utan särskild permission. Den som begärde permission eller tjänstledigt och var avdelad för piketbefattning hade att komma

överens med någon kamrat, som var villig att svara för hans piketbefattning under hans bortovaro.

Denna inskränkning i rörelsefriheten ter sig i våra dagar hård, men vi kände det inte så. Det var snarast med en viss stolthet som vi kände oss leva i ständig beredskap. Den var så att säga en del av vår pliktuppfyllelse.

Det rörliga kustartilleriet, som då utgjordes av pjäser främst konstruerade för skjutning mot fasta mål på land, skulle nu jämväl utnyttjas för att bekämpa rörliga mål på sjön. Detta medförde vissa problem. Vi inskränkte oss i regel till att utnyttja 10,5 cm haubits m/10 och 15 cm haubits m/19. Dessa medgav en sidriktning inom lavetten av 3 grader åt vänster och lika mycket åt höger om centrumlinjen. Det betydde att man svansade pjäserna för hand ett lämpligt stycke och fininställde genom riktning inom lavetten. Sidriktaren gav med handen bakom ryggen tecken till pjäsmanskapet vid lavettsvansen hur han ville ha svansningen och "svansarna" blev efter övning mycket skickliga "teckentydare" och kunde på så sätt i lämpliga intervaller flytta svansen åt rätt håll och lagom mycket. Sidriktaren använde en på lämpligt avstånd och i rätt riktning utställd rikt-käpp att rikta mot. Metoden var primitiv, men den fungerade. Man sköt på intervall och detta var 30 sekunder. Kartunderlaget var ganska skröpligt på den tiden. Eldledningskartan kom inte till förrän i slutet på 1930-talet. Det första använde vi på Gotland sommaren 1937.

Så länge man befann sig inom fästningens koordinatmatta område fann man alltid punkter att utgå ifrån när det gällde att fastställa grundriktning och grundriktningsvisare för batter-

riernas parallellställning. Men när man kom utanför detta område, fick man utgå från triangelpunkterna och fältmata sig fram med polygonståg till batteriplats och mätstation. I Karlskrona var det en ständig källa till förargelse att fästningens koordinatsystem var orienterat med 0 i söder. Det ändrades inte förrän 1943 eller 1944.

Kompassvinkelmätarna bestod av en dosa med en kompass och en diopter på ett ganska skrangligt stativ, som emellanåt spelade oss tråkiga spratt.

Eldledningsinstrumenten var i högsta grad hemmagjorda. En cirkelformad träskiva överspänd med ritpapper och med en centrums tapp och en streckskala i kanten samt några linjaler och hjälpskalor möjliggjorde skjutbordets användning som parallaxräknare. Vi använde ofta de gamla batterikikarna på stativ både som observationsinstrument och i stället för teodoliter vid vägbasmätning med lång bas.

Förflyttningarna skedde med sjötransport, ofta med användning av de gamla s.k. fyrkantspråmarna, vilka tidigare använts både vid det tyska företaget mot Dago och ösel under första världskriget och i samband med byggandet av den då nya Lidingsbron. På landbacken skedde förflyttningen för hand med hjälp av långa draglinor. Detta skänkte femtekompanisterna starka armar, ryggar och ben och bidrog säkerligen verksamt till framgång vid garnisonsmästerskapen i dragkamp. Det var alltså ett mycket slitsamt arbete för truppen att bära och släpa batterierna i ställning. Men arbetet leddes av gamla, stabila, kunniga och erfarna flaggkorpraler, underofficerskorpraler och korpraler, för vilka vare sig stångkuskens eller hovslä-

garens yrkesknep var frammande, och som exakt visste var kraften skulle sättas in, när någonting körde fast. De kunde också hantera spade, spett och slägga suveränt.

För att underlätta pjäsernas svansning vid skjutning mot sjömål medfördes en plätvandring, på vilken pjashjulen vilade, och en centrumpåle av järn, som slogs ned i marken till vilken pjäsen förankrades. Olika hemmagjorda konstruktioner av svansstöd tillverkades och medfördes också, allt i syfte att få pjäsen att icke rubbas alltför långt under eldgivningen. Pjäserna var f.ö. försedda med en sinnrik anordning med variabla genomströmningsöppningar i rekylhämmningsinrättningen, vilken verkade på så sätt, att rekylen blev relativt kort i höga elevationer för att bakstycket inte skulle stöta i marken, medan den blev allt längre vid allt lägre elevationer för att pjäsen skulle stå stilla vid skottlossningen.

I Karlskrona fästning fanns alltså även efter 1925 kvar en liten rest av rörliga stridskrafter till kommandantens förfogande, med vilken han kunde ge eftertryck åt sin vilja i olika riktningar.

Men hur ställde det sig i Vaxholms fästning med begreppen eld och rörelse? Ja, de gamla rörliga pjäserna fanns ju kvar om än förrådsställda. T.o.m sadlar och seldon hängde prydligt på sina krokar i förråden och än fanns det ju utbildat folk i rullorna. Emellanåt tog man också ut materiel ur förråden för övning. Så skedde t.ex. under marinens stora krigsövning i Östersjön 1928, då en konvoj lastades vid Oscar Fredriksborg med en ganska brokig samling personal och materiel av olika slag, som sedan under örlogseskort avgick till Färösund för att

upprätta ett basförsvar av gammal kustfästningsmodell därstädes.

I övrigt åvågabrakte man ett system av rörlig tung eld genom central gruppering av svåra batterier och ett omfattande system av fasta mätstationer - mestadels lodbasstationer med höga baser och korta mätavstånd, vilket i skärgårdsterrängen, där fartygen var i hög grad bundna till lotsleder och andra djuprännor, gav åt den svåra elden en utomordentlig precision och flexibilitet. Det var sålunda möjligt att med blott minutslånga tidsskillnader ingripa med tung eld i geografiskt så vitt skilda områden som Trälhavet, Saxarfjärden, Kanholmsfjärden och Baggensfjärden. På motsvarande sätt kunde man ingripa med rörlig eld i den norra delen av Stockholms skärgård.

Att precisionen i denna eld var utomordentligt stor framgår av att man sommaren 1929 genomförde hela skjutprogrammet vid 4.komp KAI med idel väl samlade mållag. Som en jämförelse kan man välja våra dagars kustroboteld, som också medger eld i vitt skilda havsområden med korta tidsintervaller.

I slutet av 1920-talet inträffade en för det rörliga kustartilleriet glädjande händelse, en händelse som på sitt sätt markerar en vändpunkt i utvecklingen. En krigsmaterielleverans ägde rum, bestående av fyra stycken 10,5 cm kanoner med modellåret 1927 och försedda med hjul och delbar lavettsvans, vilket möjliggjorde icke mindre än 60 grader sidriktmöjligheter inom lavetten. För att underlätta förflyttningen på land kunde ett särskilt litet transporthjul apteras till lavettsvansen. Detta lilla hjul med särskild styrespak underlättade i hög grad kanonens hanterande, särskilt om marken var

jämn och hård. För att ytterligare underlätta förflyttningen medföljde en jordbrukstraktor med massiva gummihjul av Bolinder-Munktells fabrikat och försedd med en tvåcylindrig tändkulemotor ca 30 hkr. Traktorn var försedd med dragkrok både framtill och baktill samt vinschtrumma och motorn hade extra effektiva tändkulevärmare av blåslampmodell, som gjorde att de relativt snabbt kunde startas. Den lugne, trygge och skicklige korpralen 20 Nilsson uttogs för utbildning till förare på detta underverk. Han skötte traktorn som en ögonsten. De var praktiskt taget oskiljaktiga och bildade ett ytterst pålitligt arbetsteam.

Till yttermera visso utrustades batteriet med en 3 meters koincidensmätare, typ Barr & Stroud, ett lätthanterligt och bra instrument väl lämpat för rörlig tjänst samt ett korrektionsbord för framtagning av skjutelement ur utjämnade mätelemt - en revolutionerande nyhet för det rörliga kustartilleriet.

Glädjen och entusiasmen över den splitter nya materielen delade 5.kompanisterna generöst med sig till övriga kamrater och många kom på besök för att beundra nyförvärvet, ty kustartilleriet var vid den tiden icke bortskämt med ny materiel. Bortsett från några luftvärnsbatterier med samma modellår, 1927, var det mestadels kanoner från utrangerade fartyg samt några från flottan överlämnade f.d.2.klass torpedbåtar som införlivades med kustartilleriet.

Det här nya rörliga artilleriet utnyttjade oftast det s.k. andra riktsättet, dvs man riktade indirekt i höjd, men direkt i sida. Detta krävde en mycket framskjuten gruppering av pjäserna. Härigenom kom måtavstånd och skjutavstånd att nära sammanfalla. Samtidigt ville man

utnyttja artilleriet nära skottviddsgränsen. Man hade då också en övertro på möjligheterna att mäta med koincidensmätare på stora avstånd. I solglittret under varma sommark dagar uppstod stora svårigheter för matmanskapet att få skapa bilder av målet för koincidensmätning. Följden blev stor mätspridning och ganska mediokra skjutresultat. Bister Generalskritik för bristande allvar i artilleriutbildningen göt sålunda några droppar malört i glädjebägaren.

Hösten 1931 blev det kompanichefsskifte på 5.kompaniet. Från Stockholm uttransporterades chefens för kustartilleriet förste adjutant kapten Gösta Möller. De flesta hade väl trott att han skulle gå till 4.komp, vars chef då gick i pension, i all symnerhet som Möller tidigare tjänstgjort vid det indragna 9.kompaniet som haft att sköta det modernaste rörliga artilleriet, 10,5 cm och 15 cm haubitserna, och vi trodde väl, att han ville lägga en annan sorts meriter till sina redan tidigare dokumenterade. Men så blev det alltså inte. Den hittillsvarande kompanichefen på 5.komp flyttades till 4.komp och Möller återupptog sin verksamhet vid "det rörliga". Gösta Möller var känd som en sträng och krävande herre. Många generationer av kadetter hade undervisats av honom i kustfästningslära i Sjökrigsskolan. Han var känd som en spänstig sportsman, en gång aspirant på en plats som sprinter i Sveriges lag till Olympiaden i Stockholm 1912. En muskelbristning satte stopp för Olympiastarten. Han var en skicklig ryttare och en entusiastisk jägare. Att han dessutom ämnade göra karriär inom vapnet stod också klart för envar.

Om någon av oss tvivlade på Gösta Möllers avsikter att blåsa nytt liv i det rörliga kustartilleriet, blev vi tagna ur den villfarelsen

redan vid vår första konfrontation med honom. Med en för den tiden osedvanlig energi kastade han sig in i sina nya uppgifter. Han samlade oss och gav oss en programförklaring i några korta satser, som i stort gick ut på att vi skulle vara bäst på regementet. Ingen hade några invändningar att göra. Han visade sig känna hart när varje stamanställd vid kompaniet redan första dagen. Han kunde alla Svenssöner vid kompaniet: nr 1, som visserligen bytt namn till Mehrén, nr 3, som var yngst, nr 6, sedermera förvaltare Stannefeldt, nr 7, som var näst äldst efter Gubben 1, nr 11, och nr 19, som var bredast och starkast och sedermera blev förvaltare Strihagen, men även de andra, av vilka 27 Nordh, som kom från gamla 9.komp, tillhörde favoriterna liksom Winther. Vi var som én enda stor familj, alla kände alla och den ende statunderofficer vi hade var kompaniadjutanten Bergljung. Det egentliga trupputbildningsarbetet utfördes alltså av kompaniets subalternofficerare och underbefälet. Gösta Möller arbetade i hög grad på de yttre linjerna. Han utverkade medel för övningsändamål hos regementschefen för sitt kompani på ett sätt som icke var särskilt populärt hos kollegerna vid de andra kompanierna. Emellanåt betecknades 5.komp som "Guds eget kompani". Vi bereddes med dessa medel möjlighet att bedriva övningar i ny och relativt okänd terräng, vilket naturligtvis bidrog till att skaffa oss nya erfarenheter. Att vi mätte rätt, räknade rätt och ställde in rätt kontrollerades med skarpskjutning. Kanonen ljuger ju som bekant inte.

Ett deltagande i marinens krigsövning bragte oss 1931 under den legendariske löjtnanten P.A.R. Lofstedt som batterichef ända upp till Hjärtadsskär med sjötransport och omlastning till en efter ett förhyrt lastfartyg bogserad fyr-

kantpråm i bassängen vid Häradsöskär. Fyrkantpråmen bogserades från fartyget till land av fem motorbåtar ur frivilliga motorbåtsilottilgen (föregångare till nuvarande Sjövärnsskåren). Urlastningen skedde direkt på klippan vid den öppna stranden, och pjäserna drogs för hand upp i ställning i närheten av det mäktiga fyrtornet. Det var en spännande övning som genomfördes helt utan några passeringar.

Det var framförallt rörligheten och sambandet som Gösta Möller satte in all sin kraft på. Han var en hård och drivande herre, men han gav oss full kompensation genom den charmerande mässkultur han uppfostrade oss i under den tid vi arbetade på ytterförläggning. Han var en mässterlig historieberättare och lutsångare. Våra gemensamma middagar ute på Almö blev sålunda högtidsstunder. Sommaren igenom underhöll han oss och jag kan inte erinra mig att jag någonsin under den tiden hörde honom upprepa samma historia någon gång. Jag hade på den tiden en motorcykel med sidvagn och ansågs väl för den skull lämpad att utbildas till motorofficer. Någon för krigsmakten gemensam motorskola fanns inte på den tiden. Men armén hade börjat att motorisera artilleriet och luftvärnsartilleriet. Motorutbildning förekom sålunda vid A6, som då hette Smålands arméartilleriregemente, var bildat av det indragna Positionsartilleriregementet i Stockholm, och Smålands artilleriregemente, tidigare Andra Göta artilleriregemente, samt i Karlsborg, dit luftvärnsartilleriet var förlagt.

1933 fick jag och dåvarande löjtnanten Bo Lindberg från KÅI en kommandering att genomgå motorutbildning i Jönköping och Karlsborg under ca 8 veckor på det förra och 2 på det senare förbandet. Det var en ytterst intensiv och

givande utbildning under kaptenerna Marchander, senare överstelöjtnant och Motorskolans förste chef, och Erik Rudberg, senare överste och chef för Lv4 i Malmö. Vi fick börja med den s.k. rekbilen. Den bestod av ett Fordchassie modell A med en 4-cylindrig sidventilmotor och den första fordmodellen med 3-växlad växellåda. På detta chassie hade man skruvat fast fyra lösa ytterst enkla stolar av stålrör och läder. Det var en utmärkt bil att lära sig körteknik i, och den saknade icke helt framkomlighet i lätt terräng eftersom den hade ganska stor frigångshöjd. Växellådan var naturligtvis inte synkroniserad och Marchander och hans skickliga medhjälpare såg till att man kunde växla både upp och ner med dubbeltramp utan ljud i växellådan. Efter rekbilen följde sedan lastbilar av olika slag med och utan släp. T.o.m. en gammal Scania-Vabis med kedjedrift och segmentväxel fick jag pröva på. Det tillhörde svårigheterna att växla den i Barnarpsbacken söder om Jönköping.

Vid A6 hade man då också bandtraktorer av olika slag från de stora Coltarna, som användes till 21 cm haubitserna, till de mindre Caterpillars 30 och 20, som drog 15 cm haubits m/05 respektive 10,5 cm haubits m/10. Av motorcyklar körde vi den lilla, lätta 250 cc Husqvarna. I Karlsborg slutligen gällde det artilleritraktor m/28, en fynchjulsdriven maskin avdelad som en geting på mitten och sammanhållen av en enda stor kardanknut. Den var knepig att köra så till vida, att man skenbart alltid tyckte sig köra rakt fram eftersom man sått mitt över framaxeln och inte kunde se hur bakhjulen pekade med mindre man vände sig om. När man med denna traktor, en föreställare och en luftvärnskanon eller strålkastare skulle ta sig igenom de trånga fästningsportarna i Karlsborg

fick man verkligen hålla tungan rätt i mun. På förslag i anslutning till den rapport vi avgav efter vår kommandering anskaffades till att börja med en Caterpillar traktor för KA2, av oss betraktad som ett underverk av terrängframkomlighet.

Våra erfarenheter av 10,5 cm kanonen m/27 gav vid handen att dess relativt små och järnskodda hjul begränsade dess framkomlighet och försvårade svansning. Hjulen skar med sina skarpa kanter ned i marken. När marken var uppblött av regn körde vi ofta fast och fick vinscha oss loss. I samband med en landsvägsmarsch till Skåne gjorde vi försök med att dra 10,5 cm kanonen uppbröstad på en dragkrok efter en vanlig 5-tonns standardlastbil. Vi erfor då att kanonens hjullagerkonstruktion med ett smörjefoder inlagt runt navet inte lätde transport i den marçhtakt vi kunde hålla. Lagren blev varma och tvang oss till onödiga raster. De järnskodda hjulen var dessutom icke tillräckligt fjädrande utan orsakade oss ett axelbrott i trakten av Listerby.

Efter dessa erfarenheter tog Bofors fram en förbättrad lavett till kanon. Den hade större hjul med massiv gummibeläggning, rullager och sköld. Kanonen fick också mynningsbroms och modellåret 1934.

Sambandstjänsten eller förbindelsetjänsten, som det då hette, var inte heller up to date. Inom kustfästningarna fanns ett tämligen väl utbyggt fast telefontät, oberoende av televerkets, och för samband med fartygen fanns förutom signalflaggor, semafor och morse även radio. Men för det rörliga artilleriet existerade blott telefontmaterielen m/18 och m/08. Det tog tid att bygga ut telefonlinjerna och kabelmaterielen

var hårt sliten. Kvaliteten på sambandet var låg. Inom armén hade man fått fram en ganska behändig bärbar radiomateriel som komplement till telefonmaterielen. Om kustartilleriet skulle kunna samverka och konkurrera med arméns artilleri vid skjutning mot olika slag av mål till sjöss och till lands, var det nödvändigt med en upprustning inom sambandsområdet.

Kustartilleriet hade ingen egen signalskola. Varje kompani skötte sig självt och utbildade efter det behov som förelåg för dess speciella tjänst. Vilde man ge någon högre utbildning på signaltjänstens områden, sändes han antingen till flottans signalskola eller till arméns, eventuellt till bådadera.

Gösta Möller insåg väl vödvändigheten av att rycka upp sambandstjänsten men hade ingen officer att avvara för tillfället. Han kastade då sina blickar på fänriken C-F Gillberg och förmådde regementschefen - trots livliga protester från 1.komp - att flytta över Gillberg till 5.komp. Gillberg sändes sedan omedelbart iväg på signalutbildning till armén och återkom därifrån vederbörligen laddad med kunskaper, idéer och energi. Till att börja med lånade vi några 5 watts radiostationer från armén och sedermera skaffades egna till kustartilleriet att användas i den rörliga tjänsten.

Under denna tid arbetade 1930 Ars försvarskommision och försvarsdebatten var rätt intensiv. Generalstabsofficerare av yngre årgångar och motsvarande ur marinen deltog i tal och skrift i denna debatt. Deras språkrör var Ny Militär Tidskrift. Under ledning av majoren, sedermera överbefälhavaren Helge Jung utgavs boken Antingen - Eller, där freds- och försvarsproblemen gavs en saklig belysning. Den utkom

1930. Bland de medverkande återfanns bl.a Axel Gyllenkrok, C.A. Ehrensward, Rudolf Kolmodin, Nils Björk och Axel Ljungdahl. Boken väckte stort uppseende. Det belyste på ett kallt och sakligt sätt Sveriges ställning, den militärtekniska utvecklingen och dess inverkan på krigföringen samt Sveriges militärpolitiska läge. Man bör erinra sig, att de första tecknen på nationalsocialismens landvinningar då började skönjas i Tyskland. Det är sannolikt, att boken påverkade försvarsopinionen i positiv riktning. I vart fall resulterade försvarsbeslutet 1936 i en framgång och ett erkännande av kustartilleriets betydelse i riksförsvaret. Beslut fattades om att upprätta ett kustartilleriförsvär på Gotland. Det var f.o. första gången begreppet kustartilleriförsvär myntades. Emellertid hade mycken diskussion förekommit om det rörliga kustartilleriets vara eller icke vara. Armén stod i begrepp att anskaffa ett långskjutande kanonartilleri av 15 cm kaliber. Men den tidens väl skyddade sjöstridskrafter var 15 cm kalibern avgjort att föredraga framför 10,5 cm artilleriet för kustartilleriets del. Å andra sidan tedde sig även kustartilleriets moderna 10,5 cm pjäsen tilltalande för armén.

Kolmodin hade såsom expert i försvarskommissionen att föra en het strid för kustartilleriet såväl mot armén som mot flottan. Slutligen enades man i en kompromiss som gick ut på, att kustartilleriet skulle tilldelas de 15,2 cm kanondivisioner, som ursprungligen avsågs för armén, mot att armén från kustartilleriet fick överta samtliga rörliga batterier av 15 och 10,5 cm kaliber såväl kanoner som haubitsar. Men frågan om kustartilleriet överhuvudtaget skulle ha något rörligt artilleri hölls alltså jämt levande och togs då och då upp i de-

batten.

Inom kustartilleriet hävdade vi, att det tunga rörliga artilleriet kom till den största och allsidigaste nyttan för riksförsvaret om det behölls i kustartilleriets organisation och kunde insättas såväl mot rörliga mål på sjön (i första hand som mot mål på land (i andra hand) och då som förstärknings och artilleribekämpningsartilleri.

Även om vi man och man emellan diskuterade det som sipprade ut från kommissionens arbete, upptog försvarspolitikerna icke någon central roll i vår tillvaro. Däremot kan man så här efteråt konstatera, att det existerade en klar styrning av den utbildning vi bedrev mot att göra oss allt bättre beredda på att i praktiska handlande bevisa att vi kunde stå för vad våra företrädare i försvarskommissionen hävdade. Mot slutet av utbildningsåret förekom allt oftare momentövningar i batteriförband, där vi fick öva oss att samverka med kompani- och någon gång t.o.m. bataljonsenheter ur armén, dvs. med våra glada umgängesvännen från I11K.

I samband med våra skarpskjutningar mot sjömål inlades även skarpskjutningar mot landmål. För att nedbringa kostnaderna för ammunition togs då de gamla pjäserna ut ur förråden. 57 mm kanon m/95 och 8 cm kanon m/81 fick åter träda i tjänst. Till dessa pjäser fanns tämligen god tillgång på laddad ammunition både granatkartescher och svartkrutladdade spränggranater. Krutatsatsen m/05 betingade sannolikt inte heller något överkomligt pris. Såväl bröderna Svensson som den varje sommar tjänstgörande sergeanten på övergångsstat Arveström var sedan gammalt väl hemmastadda med denna pjäsmateriel och ammunition. Men det krävdes onekligen en

hel del artilleriexercis för att klara av både pjäser och ammunition. De här bägge pjäserna var ganska olika. 57 mm kanonen var lagrad i en lavettklyka, som i sin tur var rörlig i sidled inom lavetten. Den kunde alltså sidriktas på ungefär samma sätt som sin äldre släkting m/89. Men eldröret var betydligt kortare. Lavetten hade en sköld med en lucka, genom vilken följ-sam riktning mot rörligt mål kunde ske. Att skjuta luftkrevadeld mot rörligt barkassmål med uppsatta dockor var en god sport. Man måste reglera elden i sida, i längd och i höjd. Det gällde att få krevaderna lågt och så att blykulor och skrot verkade över dockorna. Man måste med andra ord reglera elden både med temperingsnyckel och höjdriktratten. 8 cm pjäsen låg fast i lavetten. Den kunde endast rik-tas i höjd. I sida skedde inriktningen genom svansning. Den kunde alltså endast användas mot fast mål. I sida skedde inriktningen mot rikt-käpp som sattes ut sedan parallellställning verkstälts och kontrollerats. Höjdriktning skedde med riktbåge, ett löst cirkelsegment med skala och ett med vattenpass försett rörligt index. Riktbågen placerades på ett särskilt plan på kanonens bakstycke och avlägsnades omedelbart före avfyrningen, som skedde med lång fyrsträng. Kanonen skuttade som en kalv vid skottlossningen och måste handgripligen återföras till pjäsplatsen efter varje skott. Kanonen var emellertid i sig själv ett under av precision. Om man blott ordentligt bestämde längdfaktor, sidfaktor och krevadfaktor, måtte sina vinklar rätt och räknade rätt samt dess-utom kommenderade rätt, gav dessa skjutningar alltid resultat även mot så små mål som en kuspruta. Det tog emellertid tid att genomföra skjutning mot punktmål, ty sergeanten Arweström var ytterst noggrann med att kontrollera varje inställning, som han också prydligt protokoll-

förde skott för skott. Man torde i detta sammanhang också observera att kanonen efter varje skott måste tillbaka exakt till den plats den stått vid föregående skott, eljest var de omständliga skjutreglerna icke tillämpbara. Man kan ju inte slänga med en gausskurva hur som helst! Alltnog, vi lärde oss och tränade oss efter arméns metoder. Vi räknade målbredder och spred och samlade våra två pjäser och pepprade Bollöarna med skrot. Det var en härlig tid, och de ansvarigas kamp för vapnet bekymrade oss i själva verket föga. Vi lyfte våra 250:- kr i månaden och under sommaren dessutom 2:-kr och sjuttio öre om dagen i trupptraktamente på våra ytterförläggningar.

Apropos sergeanten Arweström är det väl värt att radda undan glömskan, huruledes det gick till - enligt Gösta Möller - när han blev uttagen till motorcykelförare. Detta hände långt före min tid på 5.kompaniet. Alltnog. Det utkom ett rykte att 5.komp skulle tilldelas en lätt motorcykel. Detta var i och för sig något oerhört på det hästanspända kustartilleriets tid. Kompanichefen, kapten Elfving, beordrades av regementchefen att efter lämplig testning uttaga ett underbefäl till motorcykelordonnans. Elfving funderade över detta problem, kallade in samtliga underbefäl till sin expedition ute på Oscarsvärn och sade: "Skaffa mig en taraxacum!" Samtliga tillkallade stod som frågetecken. Men Elfving tillät inga frågor. "Inte fråga, bara handla!" Och därmed skickades de ut att lösa uppgiften. Sist ut kom Arweström, muttrande för sig själv det mystiska ordet "Taraxacum". Han stötte på trappan ihop med en studentbeväring, som undrade vad för besvärjelser underofficerskorpralen mumlade. Då öppnade Arweström sitt hjärta och sade: "Jag tror att kompanichefen har blivit tokig. Han vill att vi

skall hämta honom en taraxacum eller vad det nu var". "Jaså", sade studenten, "Det är en maskros" "Å katten" svarade Arweström, repade raskt av några maskrosor, som lägligt vakte i gräsmattskanten utanför kompaniexpeditionen, och stegade in till kompanichefen. "Utmarkt", utropade Elving. "Underofficerskorpralen skall bli motorcykelordonans". "Men jag kan ju inte ens åka cykel", invände Arweström. "Spelar ingen roll", avgjorde Elving. Och Arweström blev motorcykelordonans. I årtal åkte han sedan på sin egen lättviktare mellan Oscarsvarn och sin bostad i Nättraby. Iro alltså inte, att den testverksamhet i syfte att placera rätt man på rätt plats, som nu bedrivs i Värnpliktsverkets regi, är någon nyhet. Den användes alltså på 5.komp. KA2, redan för 50 år sedan. Fast metodiken var väl inte så vetenskapligt utmejslad som nu för tiden.

Tillgången på stammotorfordon var, som torde framgå av det föregående, icke saderles riktig. Ett mindre antal civila bilar inlejdes därfor varje sommar för motorförarutbildning. Dessa var av skiftande slag och kvalitet. Lastbilarna försågs med dragkrok genom vår försorg. Till tillämpningsövningarna ökades antalet forhyrda bilar ut. Ofta utverkade vi tillstånd av fordonsägarna att få måla om bilarna, vilket i regel medgavs.

För att hålla vagnsparken i gång krävdes tillgång till en serviceverkstad. En sådan ordnades i anslutning till den lilla hovslagarverkstad som fanns på Oscarsvarn. De gamla stallarna blev garage, en av kasematterna blev drivmedelsförråd. Smörjbygga och spolplatta byggde vi själva. Det vilade något av Klondike över Oscarsvarn. Det gamla karret mellan idrottsplan och smedjan fylldes efter hand ut och blev

körplan och uppställningsplats för fordon. Vi anlade vägar och tog hål i muren så att vi kunde komma ned till Sunna kanal, där en lastbrygga byggdes för fyrkantpråmen.

Så småningom utsträcktes våra marchövningar allt längre från Karlskrona. Vi marcherade ända till Ystad, Helsingborg och Falsterbo.

1936 års försvarsbeslut kom att innebära den verkliga renässansen för det rörliga kustartilleriet. Gösta Möller hade befodratts och ersatts som kompanichef först av Per Nilsson och sedan av Bo Lindeberg. Med berömvärd snabbhet anlände den nya materielen: 10,5 cm pjäs m/34, nya eldledningsinstrument och inbasmätare och nya motorfordon. Vi fick sålunda några små rekbilar, byggda på Ford Eifel, och dragbilar, visserligen blott drivna med bakaxeln, men försedda med en vinschtrumma och med särskilda slirbälten att sätta på bakhjulen vid slirigt vaglag.

Sommaren 1937 hade vi fått ordning på organisationen och utrustningen så att vi kunde genomföra marsch med ett samlat batteri på landsväg. Det befanns lämpligt att visa kustartilleriets närvaro på Gotland.

Överste Bo Lindeberg, kompanichef och batterichef den aktuella sommaren, har själv livfullt skildrat batteriets öden och äventyr både på Gotland och senare under den s.k. Västerviksmar-növern.

Som komplement till hans skildring är det måhända berättligt att även ur glömskan rädda den redogörelse som jag själv upprättade på Gösta Möllers uppdrag.

Jag vill minnas att den utnyttjades för något kåseri eller föredrag i något sammanhang som fallit mig ur minnet. Den återges här in extenso.

Forts i nästa nummer

KA4 Forbandsmuseum

Under det gångna året 1987 har planen utanför museets norra gavel färdigställts. Sprängningsarbeten och utfyllnad har skett. Sedan merken satt sig har grund gjutits för den planerade byggnaden. Vi väntar nu på att under 1988 få färdigställa byggnaden så att vi kan ta dit de fordon och artilleripjäser som avses att ställas upp där. När byggnaden är färdig och föremålen kommit på plats återstår att vårda alla vilket är ett mycket omfattande arbete.

Den angränsande baracken har vi ännu inte erhållit men hoppas att den blir ledig under 1988.

Vi har fått en 37 mm kan/M89 från KA5. Från MKV har överlämnats mätinstrument och en del minföremål.

Från bokförrådet har vi erhållit ett stort antal instruktionsböcker och annan litteratur. En av våra medlemmar håller på med katalogisering av dessa.

Det har också skänkts olika föremål, och böcker av enskilda personer.

Muséikommittén tackar alla som skänkt föremål av skilda slag.

Kommittén vädjar dock om fler bidrag från medlemmar i Kamratföreningen och andra som i sin ägo har föremål, fotografier, litteratur mm och som minner om KA4.

Vi börjar nu ha tillgång till litteratur som är intressant ur forskningssynpunkt. Museet har under 1987 haft 400 besökare .

Skolklasser från skolor i närheten av KA4 har besökt museet och visat stort intresse under besöket.

Aven kamratföreningar inom Göteborg har gästat museet. En representant för Franska Kustarlilleriet har besökt museet.

Det är önskvärt att fler intresserade ställer upp och aktivt deltar i arbetet på museet. Det är mycket omfattande arbeten som förestår och alla som vill ställa upp är hjärtligt välkomna.

Det är öppet för besök varje onsdag mellan kl 1000-1300 då personal är på plats för att visa detta.

Bertil Lindberg

Veteraner

Johan Sellberg, Lars-Erik Wallerström, Axel Wester blir i år veteraner, dvs medlemskap i 20 år. Veterannålen utdelas på årsmötet.

Nya medlemmar

Gösta Andersson	Karl-Erik Eriksson
Kurt Andersson	Eric Heinmar
Ola Andersson	Sture Holmberg
Gösta Björk	Rune Kaaling
John Gustavsson	Johan Kummel
Gunnar Lindhe-Rahr	Eive Svanberg
Ingrid Olsson	Siri Svanberg

Årsmöte

Årsmöte avhålls i Alvsborgssalen onsdagen den 13 april kl 1800. Efter årsmötet middag på officersmässen ca 1900. Anmälan till middagen per telefon 692728 eller 692182 senast den 11 april.

Möt UPP MANGRANT!

Känsödagen

1 år hålls Känsödagen den 2 juli. Anmälan till Gustav Lundberg senast 28 juni.

Höstdagen

Artmiddag med tillbehör den 20 oktober.
Boka in, kallelse utsänds ca 3 veckor innan.

KA-fyren nr 2 trycks i vecka 839.
Sista manusdag 1988-09-03.

"Norggeresan"

Den planerade "Norggeresan" kommer att äga rum den 12-14 augusti 1988 under förutsättning att en buss fylls med deltagare. Enstaka familje-medlemmar bereds tillfälle att deltaga.

För att klara alla formaliteter måste styrelsen ha Din ansökan senast 88-04-13 omfattande för- och efternamn, folkbokföringsnummer och adress.

Preliminärt program:

08-12 kl 1200 avresa från KA4
ca kl 2000 ankomst DRÖBAK

08-13 Visning av Oscarsborgs fästning och dess insatser den 9 april 1940. Gemensam middag.

08-14 Frukost på Oscarsborg, därefter avfärd till OSLO. Guidad visning av stadens större sevärdheter.
ca kl 1900 åter på KA4.

I priset (ca 200:-) ingår 2 övernattningar på logement, 2 frukostar, 1 lunch och 1 middag, samt buss tur och retur.

Övriga måltider betalas av den enskilde.

Vid övertäckning gäller regeln: Först till kvarn....

Miss inte chansen att höra en intressant föreläsning om den 9 april 1940!

Anmälan kan göras vid årsmötet, till Georg Gustavsson eller på telefon 692182, alt Fru Gun Mellberg telefon 692740.

STYRELSEN

I N M E M O R I A M

Följande dödsfall har
kommit till styrelsens
kännedom under 1987/88:

Harald Callerstrom
Hjalmar Ekdahl
Eric Hessel
Ragnar Hagin

V I L A I F R I D !

